

NINA

Četrta noč

To je pesem o lepi Vidi: umrla je, ker je bilo veliko njenega srca hrepenenje. Kadar sem slišal tisto pesem, me je spreletelo, kakor da bi bil slišal glas iz svojega srca, besedo, ki se je nikoli nisem upal izreči, misel, ki sem bežal pred njo ... Lepa Vida je stala na produ, pa je prišla barka po sivem morju in lepa Vida je pobegnila, kamor je hrepenelo srce. Res je sijalo tam južno solnce, res je bilo morje bolj sinje nego nebo, in res so zorele pomaranče na produ; lepa Vida je stala na zlatem balkonu in je jokala, lepa Vida je hrepenela nazaj k staremu možu, k otroku nebogljenemu ...

In če bi se bila vrnila lepa Vida, namesto da je umrla? ... Neumrljivo je hrepenenje.

Poznal sem jo; med nami je bila, ko so prihajali gostje v mrtvašnico. Še zadnjič sem jo videl v temni predmestni ulici; hušknila je mimo mene in me ni spoznala; zavita je bila v dolgo sivo ruto, sključena je bila, gledala je v tla in upal je bil njen obraz ...

*

V tistih časih se nam je prikazala, ko je bilo naše hrepenenje tako močno, da je premagalo resnico. Komaj še smo videli črni zid, mrtvašnice nismo videli več. Naša dežela je bila majhna, na vsem obzorju obkoljena od visokih gora, ki ni segel čeznje pogled iz doline. Niso nas veliko brigale gore; ker so bile človeške roke preslabe, da bi razmeknile hribe in prestavile mejo, smo zidali v zrak svoj svet; in če ni bil prostran, je bil visok ... Močno je bilo naše hrepenenje in je premagalo resnico; to je bil velik blagoslov. Zakaj resnica je bila, da je bil tisti čas čas bede in sramote in da je bilo zapisano bolj razločno nego kdaj prej na vseh durih, ki so vodile v mrtvašnico in iz njé: Upanju se odreci! ...

Zato se nam je prikazala; kajti mogoče bi bilo, da bi v pustem trenutku, posebno ob urah lakoti in smrti, segla malodušnost v naša srca in da bi oči izpregledale; in v spoznanju umrje hrepenenje ... Tako jasno jo vidim, da bi ji lahko roko poljubil, kakor tebi. Njena polt je bila bela, toda skozi tenko prozorno kožo je sijala kri in na sencih, na rokah so se prikazovale nežne plave žilice; telo je bilo vitko in voljno kakor vrbova mladika. Njen obraz ni bil lep, a vsi smo ga ljubili; čelo je bilo visoko in svetlo, bela lica so bila nekoliko pegasta, posebno ob nosu in pod očmi, debele ustnice so bile premalo rdeče, kakor brez življenja; še posebej pa se spominjam njenih oči: velike so bile, zmirom široko odprte, svetlosive, kakor brez barve, in vendar je sijala iz njih velika luč; tako sveti mesec v prozorni vodi, svetlejša kakor na nebu samem.

Sedela je med nami samo zvečer; časih je odprla duri, pogledala v izbo, pozdravila in šla. Vedeli smo, da je blizu, da hodi njen lahki korak po teh temnih koridorjih, da diha težki vzduh, ki je naš delež; in to je bilo dovolj. Kaj je vezalo mene nanjo, kaj druge, Bog vedi; šele pozneje, zelo pozno, smo zaslutili, kaj je bilo ... Videl sem tisto voljno, gibko, vitko telo, trepetajoče v nezavednem poželenju, in nisem videl ženske, nobeden je ni videl. Ni bilo glasu v mrtvašnici, ne luči, ne strasti; kako bi ljubili strahovi? ... Onadva, ki sta umrla pod rdečo odejo, sta sanjala o solčnih poljanah, o šumnem življenju, in o belih gradovih in o devojki na balkonu in nikoli nisem slišal lepših zaljubljenih pesmi, kakor sta jih prepevala v svojem hrepenenju. Z velikimi očmi sta sanjala, skrita strast je grizla v uzde; in ženska je sedela z njima za mizo in je zajemala iz iste skleda. Ni smelo biti drugače; če bi bila opazila košček resnice, je bila nevarnost, da bi ugledala celo.

KRIŽ NA GORI

Hanca se je zbudila nenadoma in je poslušala; vdruživ je narahlo potrkal. Skočila je s postelje in je odprla okno.

"Ali si prišel, Mate?"

Samo temno senco je videla zunaj pred oknom.

"Pravkar sem prišel, kakor tat sem se priplazil, da bi ne srečal nikogar ... Ali si me čakala, Hanca? Ali si pripravljena na pot?"

"Pripravljena! Saj si tako dolgo odlašal in tako težko sem te čakala!"

Ponudila mu je roko, Mate jo je prijel in jo je stisnil z obema rokama.

"Tako veselo mi je bilo pri srcu, ko sem šel čez hrib. Vse je bilo tiho, komaj da je dihalo v spanju ... Že davno je odbila polnoč in zdelo se mi je, kakor da sva sama na tem božjem svetu ... Samo v goste sem prišel, predno še zazori dan, se vrnem na faro ... Tam imam svoj kvartir pod kozolcem, ker nočem, da bi zijali za mano ... In tako je človeku prijetno, kadar je sam na svetu s svojo ljubeznijo ... Skloni se še malo, Hanca, rad bi ti videl v obraz!"

Hanca se je nasmejala in se je sklonila. Mate je stopil na prste, stisnil ji je glavo v dlani in jo je poljubil na ustnice.

"Kakor tat sem se prikradel in vse bom vzel s seboj, kar je lepega tu doli in dragocenega! Tako mi ne bo treba domotožja! ... Zdaj sem te videl, Hanca, in tako se vrnem; kaj odpotuješ z mano že drevi?"

"Precej pojdem s tabo, Mate, če bi rad ..."

"Ne precej; lepo se posloviti in pomisli malo! Vredna je tvoja mladost, da se pobožno posloviti od nje! In daj roko očetu in materi in jima obljubi, da se povrneš! Zakaj povrneva se, Hanca, in velik praznik bo tedaj! ... Zgodaj je še, nič se še ne beli nad hribom; lahko bi še malo zaspala to poslednjo noč, zakaj dolga bo pot!"

"Kako bi mogla spati, ko je pred mano tako dolga pot? Zakaj si ti vstal ponoči in si se napotil, ko ti ni dalo spati nemirno srce? Mislila bom lepe misli in bom gledala proti nebu in čakala, da se nagne sonce ..."

"Pa ne jemlji ničesar s seboj; naroči potovki! Ni potreba, da bi te videli ljudje, nihče ni potreba, da bi vedel za najino srečo ... Brez besed se posloviva, in brez sovraštva in vzameva s sabo vso tiho ljubezen svojega doma. Kdor bi naju srečal in ogovoril, bi nama ukradel cekin iz najinega velikega bogastva. Ali zdaj sva midva skopa, vse ohraniva zase! ... No, zbogom, Hanca, pa do mraka!"

Roke so se stisnile in združile so se ustnice.

"Kakor sanje se mi zde zdaj, da sem sovražil nekoč to rako, te sence ... Ne sovraštva, ljubezni je treba, gorke in sočutne, ki je ne more zatemniti nobena žalost ..."

Objel jo je okoli pasu, okrenila sta se počasi, težko so se ločile oči, strmeče navzdol.

"Dale so mi tebe, te tihe sence, svoj najlepši cvet - kako bi jih sovražil? ... Ozri se stran, Hanca, in poglej mi v obraz! Vrneva se, in takrat bodo veliki dnevi in takrat bo sijalo sonce tudi tja dol ... Še enkrat poglej, ti zvesta, in daj ji, da se tudi ta raka še enkrat ozre nate! In zdaj - tiho, žalost!"

Veliko sladkost je čutila Hanca ob tisti uri; tisto največjo sladkost, ki jo je občutil Zveličar, ko je zadel križ na svojo ramo. Njen glas je bil vdan in poln ljubezni.

"Če si težko nosil, zakaj nisi naložil križa na mojo ramo?"

In ob samem sladkem čutu, ob nezavedni, vdani misli, so se stisnile njene šibke, ozke rame in se je sključil hrbet. On je ni videl, tudi ni razumel njenih besed, njegove svetle oči so gledale proti soncu, ki je rdelo nad hribom. Ali zdelo se je, ko je oprl v tistem trenutku roko ob njeno ramo, da se je naslonil z vsem telesom in z vso močjo, tako da ji je potisnil čelo k tlom. Za njima se je vzpenjala v hrib velika senca in na senci je bila njegova roka silna in težka ...

Postala je in se je ozrla v hrib. Stopal je počasi navkreber, po blatnih, spolzkih ovinkih, zavoj pod pazduho, globoko sključen. Ves hrib je bil že v senci, na oni strani pa se je svetilo žarko rdeče sonce, čez pol neba je bila razlita večerna luč. Stala je in je gledala, zmerom bolj so se širile njene oči v čudu in strahu. Zdelo se ji je, da hiti zmerom bolj, da je bil stopil s poti v stran in da pleza zelo urno po spolzki bližnjici in da se opira tudi z roko. Če bi zdajle vzdignil desnico, bi jo že pomočil v večerno zarjo. Vzdignil je desnico in prsti so bili kakor žarki, z enim samim korakom se je vzel na hrib. Tedaj je vztrepetala Hanca.

Zakaj velik temen križ je stal na gori. Razprostrl je bil Mate roke in za njim je rdela večerna zarja, pred njim je ležala globel v samotnem mraku. Velik temen križ se je bil vzdignil nad vasjo, križ nad odprtim grobom. Zazibal se je, polagoma se je pogrezal in je utonil v svetlobi, ki je bila razlita čez pol neba ...

Preko hriba, daleč na ono stran, je morda segel glas, poslednji žalostni pozdrav iz njenega srca. Postal je morda sredi gozda in poslušal: oglasila se je iz daljne daljave otožna pesem, zaklicalo je stokajoče.

"Zbogom, Hanca!"

Samo nalahko se je še zibala vrv, utihnila je pesem, strepetal je nad globeljo poslednji zvok in utonil za hribom.

Stala je Hanca in mislila nevesele misli, oči so strmele v mračno cerkev. In tedaj se je prikazalo čudo očem, zastrtim od solza. Na visoki, sivi steni se je vzdigal od tal pa do stropa temen križ; umikal se je motnemu pogledu in se je širil neizmerno; stal je na hribu in se je dotikal neba, njegova silna senca pa je legla preko vse globeli ...

Tesno sta se oklenila drugi drugega in njune sence so tonile na ono stran v večerni zarji ...

Učitelj je stal pred krčmo, obsenčil je oči z dlanjo in je gledal proti hribu. Tako se mu je zdelo, kakor da je bil zrasel tam gori na zlatordečem ozadju silen križ, koprneč do neba; preko vse globeli je legla njegova široka senca, strepetala je in ugasnila; a nebo je zasijalo svetleje nad globeljo, zapihal je večerni veter in kakor v radostni slutnji je zašumelo drevje ...

NOVO ŽIVLJENJE

Grivar je odprl duri sam; stal je na pragu in se ni ganil.

Tik pred njim je bil obraz, ki se mil je zdel popolnoma znan in ki ga še nikoli ni videl. Kakor da bi pogledal v staro knjigo svojega srca ter zapazil tam nenadoma vse prelepo, zdavnaj

pozabljeno podobo. Droben obraz je bil, čisto bel; čelo široko, bradica ozka; oči velike, temne — toda kakor prazne, v dušo zaklenjene. Glava je klonila pod težkimi lasmi; telo je bilo tanko in nežno, kakor telo trinajstletnega otroka.

Nasmehnila se je, odzdravila je tiho, komaj da se je dotaknila njegove roke.

„To je naša Olga!“ je rekla gospa in je privijala svetilko. „Zakaj pa sedite v mraku? Glej, da bo čaj! Kje pa je Milena? Milka, snemi klobuk!“

Grivar je stal sredi izbe in bilo mu je kakor na stopnicah: da bi se vrnil brez pozdrava in slovesa.

„Ali sem jaz hotel to nemarnost, ali je ona hotela? Kaj ni vse to ... greh?“

Zdelo se mu je, da se koplje smešna potvora iz blagoslovljenih spominov.

Duri so se hrupoma odprle.

„Pozdravljeni!“

Grivar ni vzdignil roke, da bi jo ponudil. Samo klobuka ni imela, tistega širokega, drugače je bila kakor nekoč. Tudi oči so bile sive; nemirne, zamišljene in vesele, vse hkrati. Ustnice so bile napete in vzbočene, kakor zlovoljne; ampak komaj so v kotu tiho vztrepetale, ni bilo zlovoljnosti nikjer; ostalo je samo še kakor vesela, napol hudobna misel: zdi se ti, da si razumel, pa nisi razumel ne od daleč!

„In to je Milena!“

Grivar je jecljal; in je bil srdit, da je jecljal.

„Jaz nisem nocoj ... ne zamerite, milostiva, nisem mislil nocoj, da pridem med spodobne ljudi. Boljši bi bil za krčmo nocoj ... in tudi pozno je že!“

Teden dni po pogrebu je stal Grivar v dolgi sivi halji pred mokrim ilom in je gladil z lopatico nad čelom nedovršene podobe. Zlovoljen je bil in žalosten — v srcu miren kakor nikoli.

„Jasno čelo bi rad napravil — in glej, podoba njena sama ne mara jasnega čela! Čez noč se napravi guba sama, se vzboči obrv! ... Sedem dni je že, Minka, sedem dni, in ne usmiliš se!“

Gledal je nanjo; čelo je bilo resno in žalostno, ustna pa so se smehljala.

„Naredil sem!“ je zaklical fant pod njim. Ležal je na tleh ves blaten; iz odpadlega ila je z neokretnimi rokami napravil obraz — jasno materino čelo je pozdravljalo iz njega.

Grivar je vzkriknil, visoko je vzdignil fanta, kakor je bil blaten.

„Zahvaljen tisočkrat! Sveta misel je bila, da sem ti rekel Martinus, bojevnik! Mojo pot boš hodil, vse strmejše in svetlejšo, jaz pa te bom vodil za roko!“ ...

Samo pobožal je in čelo na podobi se je jasnilo. —

Ob tisti uri je nastopil Grivar svoje novo življenje.